БАТЛАВ.
МОНГОЛ УЛСЫН ИХ
ХУРЛЫН ГИШҮҮН
А.АРИУНЗАЯА

2026 оны 05 дугаар сарын 27-ны өдөр

НИЙГМИЙН ДААТГАЛЫН ЕРӨНХИЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.1-д “Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын гишүүн өөрийн санаачлах хууль тогтоомжийн төслийн үзэл баримтлалыг тодорхойлж, батална” гэж заасны дагуу энэхүү үзэл баримтлалыг боловсрууллаа.

Нэг. Хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлага

Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулах дараах хууль зүйн үндэслэл болон практик шаардлага байна.

1.1. Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт “иргэн хөдөлмөрлөх, хөдөлмөрийн шударга нөхцөлөөр хангагдах” эрхийг, Арван зургаадугаар зүйлийн 5 дахь хэсэгт “өндөр нас, хөдөлмөрийн чадвараа алдах зэрэг тохиолдолд нийгмийн хамгаалал, туслалцаа авах” эрхийг тус тус баталгаажуулсан.

Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 145 дугаар зүйлийн 145.1-д “Ахмад настан, тэтгэвэр авагч хөдөлмөр эрхэлж болно”, Ахмад настны тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.9-д “Ахмад настан хөдөлмөрийн гэрээ, ажил гүйцэтгэх, хөлсөөр ажиллах болон тэдгээртэй адилтгах гэрээний дагуу ажиллах бол Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуулийн 7.6-д заасны дагуу тэтгэврийн даатгалд даатгуулахгүй байж болно” гэж тус тус зохицуулсан нь тэтгэвэр авагчийн хөдөлмөр эрхлэх эрхийг хүлээн зөвшөөрч, нийгмийн даатгалын харилцаанд оролцох нөхцөлийг тодорхойлсон байна. Гэвч Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.6 дахь хэсгийн зохицуулалтыг Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуулийн 5.1.1-д заасан насны шалгууртай уялдуулан хэрэглэж байгаа нь тэтгэвэр тогтоолгосон иргэн бүрд бус, зөвхөн тодорхой насны нөхцөлийг хангасан тэтгэвэр авагчид тэтгэврийн даатгалд хамрагдах эсэхийг сонгох боломж олгож, бусад тэтгэвэр авагчийг уг эрхээс хасаж байгаа нь хөдөлмөр эрхлэх эрхийг бодитоор хязгаарлах, хөдөлмөрийн үр шимийг бууруулах, нийгмийн хамгааллын бодлогын зорилготой зөрчилдөх, ялгавартай нөхцөлийг бүрдүүлж байна.

Иймд Үндсэн хуулиар баталгаажсан эрхийг бодитой хэрэгжүүлэх, хууль хоорондын уялдааг хангах, хуулийн зөрчлийг арилгах хууль зүйн үндэслэлтэй юм.

1.2.Практик хэрэгцээ, шаардлага

Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.6 дахь хэсгийн зохицуулалт нь тэтгэвэр авагчийн нийгмийн даатгалд хамрагдах эсэх асуудлыг

тодорхойлох зорилготой боловч уг зохицуулалт нь практикт хэрэгжих явцад дараах хүндрэл, зөрчил үүсгэж байна.

Нэгдүгээрт, тэтгэвэр тогтоолгосон иргэд хөдөлмөр эрхэлж байгаа бодит байдалд нийгмийн даатгалын харилцаанд идэвхтэй оролцож байгаа боловч тэдгээрийн даатгалын статус тодорхой бус, хууль хэрэглээний нэгдмэл байдал алдагдсан.

Хоёрдугаарт, тэтгэвэр авагчид цалин орлогоосоо тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлөх эсэх асуудал нь хуульд тодорхой бус зохицуулагдсан тул зарим тохиолдолд албан журмаар шимтгэл төлүүлж, зарим тохиолдолд чөлөөлөх, эсхүл байгууллага бүр өөрөөр тайлбарлан хэрэглэх нөхцөл үүссэн.

Гуравдугаарт, тэтгэвэр авагчийн хөдөлмөр эрхлэх сонирхолд нийгмийн даатгалын шимтгэлийн зохицуулалт шууд нөлөөлж байгаа бөгөөд тодорхой бус, ялгавартай зохицуулалт нь хөдөлмөр эрхлэлтийг сааруулах, албан бус хөдөлмөрийг нэмэгдүүлэх эрсдэлийг бий болгож байна.

Иймд тэтгэвэр авагчийн нийгмийн даатгалд хамрагдах эсэх зохицуулалтыг илүү тодорхой, нэг мөр болгохгүй бол практикт хэрэгжих явцад үүссэн бодит хүндрэл, зөрчил, эдийн засгийн сөрөг нөлөөллийг үүсгэж байгаа тул уг зохицуулалтыг боловсронгуй болгох практик хэрэгцээ, шаардлага үүсээд байна.

Монгол Улсад 2025 оны жилийн эцсийн байдлаар өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгосон, ажил хөдөлмөр эрхэлж байгаа 62.2 мянган тэтгэвэр авагчаас 33.1 мянга нь одоогийн Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуулийн 7.6 дахь хэсэгт заасны дагуу тэтгэврийн даатгалын шимтгэлээс чөлөөлөгдсөн байна. Энэ нь нийт ажиллаж буй өндөр насны тэтгэвэр авагчдын 53.2 хувийг, харин үлдсэн 29.1 мянга нь уг заалтын болзол хангаагүй тул шимтгэл төлсөн, ялгавартай нөхцөл байдалд өртсөн иргэд нь 46.8 хувь байна. Эдгээр 29.1 мянган тэтгэвэр авагч нийт 108.8 тэрбум төгрөгийн нийгмийн даатгалын шимтгэл төлснөөс:

- 95.8 тэрбум төгрөг нь тэтгэврийн даатгал,
- 10.1 тэрбум төгрөг нь тэтгэмжийн даатгал,
- 2.9 тэрбум төгрөг нь үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгал байна. Эндээс харахад нийт төлсөн шимтгэлийн 88.1 хувь нь зөвхөн тэтгэврийн даатгалын шимтгэл эзэлж байна.

Дэлхийн улс орнуудын нийгмийн даатгалын тогтолцоонд тэтгэвэр авагчийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих чиглэлд шимтгэлээс бүрэн чөлөөлөх, сайн дурын шимтгэлийн, хязгаарлагдмал шимтгэлийн гэсэн 3 үндсэн түгээмэл загвараар хэрэгжүүлдэг байна.

Хоёр.Хуулийн төслийн ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Монгол Улсын Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг 2 зүйлтэй байхаар боловсруулна.

Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлд

Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуулийн “7.6.Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуулийн 5.1-д заасан насанд хүрсэн энэ хуулийн 7.3.4-т заасан тэтгэвэр авагч болон Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан цэргийн алба хаасны тэтгэвэр тогтоолгосон иргэн

өөрөө хүсвэл энэ хуулийн 6.1.1-д заасан нийгмийн даатгалын төрөлд даатгуулахгүй байж болно."гэж өөрчлөхөөр тусгана.

Энэхүү зохицуулалт нь Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуульд тэтгэвэрт гарсан иргэдийг насны хязгаараар ялгаварлан тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлүүлж байгаа зааltын хамрах хүрээг өргөсгөх, ялгаварлал үүсгэхгүй байх боломжийг бүрдүүлнэ. Мөн цэргийн албa хаасны тэтгэвэр тогтоолгосон иргэн хамрагдах, Хөдөлмөрийн тухай хууль болон Ахмад настны тухай хуулийг бүрэн хэрэгжүүлэх боломжийг бүрдүүлэх юм.

Хуулийн төслийн 2 дугаар зүйлд хуулийг хүчин төгөлдөр дагаж мөрдөж эхлэх хугацааг зохицуулна.

Гурав.Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн үр дагавар

Хуулийн төсөл батлагдсанаар тэтгэврийн даатгалын сангийн орлого 95.8 тэрбум төгрөгөөр буурах бөгөөд энэ хэмжээг улсын төсвийн санхүүгийн дэмжлэгээр нөхөх шаардлага үүснэ. Гэвч энэхүү өөрчлөлт нь богино хугацаанд төсвийн зардал нэмэгдүүлэх хэдий ч дунд болон урт хугацаанд нийгэм, эдийн засгийн эерэг үр нөлөө бий болгоно.

Тодруулбал, дараах эерэг үр дагаврыг бий болгоно гэж тооцоолж байна:

3.1.Хуулийн төсөл батлагдсанаар одоо шимтгэл төлж байгаа 29.1 мянган тэтгэвэр авагч тэтгэврийн даатгалын шимтгэлээс бүрэн чөлөөлөгдөнө.

3.2.Ахмад настны бодит орлого сард дунджаар 274 мянган төгрөгөөр нэмэгдэж бага, дунд орлоготой ахмадуудад мэдэгдэхүйц дэмжлэг болно. Ялангуяа өрхийн бусад орлого сул, эмчилгээний зардал өндөр нөхцөлд энэ нь амьжиргаанд шууд нөлөөлнө.

3.3.Ахмад настны хөдөлмөр эрхлэлт ойролцоогоор 5 хувиар өсөж, 3–4 мянган иргэн шинээр хөдөлмөр эрхлэх боломж бүрдэнэ. Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлээс чөлөөлөгдсөнөөр 52.5 тэрбум төгрөгийн орлого ахмад настанд үлдэж, 56.3 тэрбум төгрөгийн тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлөх дарамт ажил олгогчийн хувьд буурна, энэ нь улмаар эдийн засгийн идэвхийг нэмэгдүүлэх замаар нийтдээ 130.0–140.0 орчим тэрбум төгрөгийн эдийн засгийн үр өгөөж бий болгох боломжтой байна.

3.4.Албан хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хүрээнд тэтгэвэр авагчид шимтгэлийн дарамтаас зайлсхийх зорилгоор албан бус хэлбэрээр ажиллах сонирхолтой байдаг бол ажил олгогчийн төлөх шимтгэлийн ачаалал буурснаар илүү албан ёсны гэрээ, хөдөлмөрийн харилцаанд орох хөшүүрэг болно. Энэ нь хөдөлмөрийн эрх зүйн хамгаалалт сайжрах, ахмад настны хөдөлмөр эрхлэлт өсөж хүн амын орлогын албан татварт 10.0-15.0 тэрбум төгрөгийн нэмэлт төсвийн орлого бүрдэх олон эерэг талтай.

Дөрөв.Хуулийн төсөл Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, хуулийг хэрэгжүүлэхэд шинээр боловсруулах, хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль тогтоомжийн талаар.

Хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, бусад холбогдох хууль тогтоомжид нийцсэн бөгөөд уг хуулийн төсөлтэй холбогдуулан нэмэлт оруулах хуулийн төсөл байхгүй болно.

---oOo---